

Wstęp do użytkowania systemu operacyjnego LINUX

Magdalena Kuich

Kontakt: mkuich@fuw.edu.pl

Materiały: www.fuw.edu.pl/~mkuich/tik2021/

Organizacja zajęć - informacje ogólne

- Zajęcia odbywają się w trybie stacjonarnym, istnieje możliwość transmitowania zajęć poprzez ZOOM.
- Obecność na zajęciach nie jest obowiązkowa - obecność na kolokwium jest!
- Obecność jest sprawdzana na każdym zajęciu informacyjnie
- Istnieje możliwość transmitowania zajęć przez ZOOM
- Materiały z zajęć będą dostępne na stronie prowadzącego
- **RESPEKTUJEMY ZASADY BEZPIECZEŃSTWA SANITARNEGO:**
 - zakrywaj usta i nos
 - pilnujmy się nawzajem
 - jeśli zaobserwujesz u siebie objawy grypopodobne - poinformuj prowadzącego i nie przychodź na zajęcia
- Rozkład zajęć:

temat	liczba zajęć	zaliczenie
LINUX	2 zajęcia	–
LATEX	2 (+1) zajęcia	kolokwium
PYTHON	3 (+1) zajęcia	kolokwium
Mathematica	3 (+1) zajęcia	kolokwium
kolokwium poprawkowe	1 zajęcia	1 wybrane kolokwium

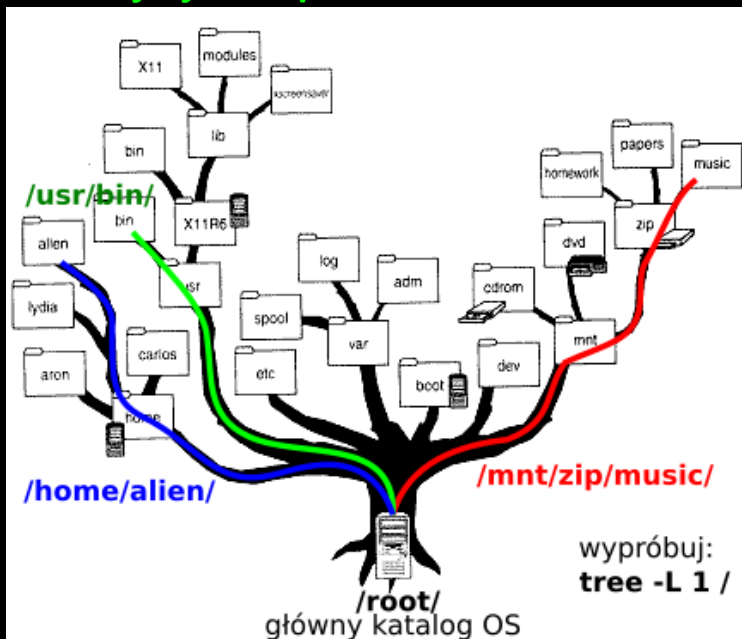
Zaliczenie przedmiotu: 50% punktów ze wszystkich kolokwium i testu z wykładu

	Październik					Listopad					Grudzień				Styczeń				
PN		4	11	18	25	1	8	15	22	29	6	13	20	27	3	10	17	24	31
WT		5 	12 	19 	26 	2 	9 	16 	23 	30 	7 	14 	21 PT	28	4	11 	18 	25	
ŚR		6 	13 	20 	27 	3 	10 CZW	17 	24 	1 	8 	15 	22 	29	5	12 	19 	26	
CZW		7 	14 	21 	28 	4 	11	18 	25 	2 	9 	16 	23	30	6	13 	20 	27	
PT	1	8	15	22	29	5	12	19	26	3	10	17	24	31	7	14	21	28	
SB	2	9	16	23	30	6	13	20	27	4	11	18	25	1	8	15	22	29	
N	3	10	17	24	31	7	14	21	28	5	12	19	26	2	9	16	23	30	

LINUX OS 1

- Oprogramowanie jest otwarte i wolne - każdy może z niego korzystać za darmo i rozwijać na własną rękę
- Interfejsy:
 - graficzny - zarządzamy komputerem poprzez odpowiednie menadżery, różne środowiska graficzne (Xfce, KDE, GNOME, Unity, Mate ...) ⇒ Zad.1
 - wiersza poleceń - zarządzamy komputerem za pomocą komend wysyłanych w terminalu/konsoli ⇒ Zad.2
 - w trybie graficznym mamy możemy korzystać z emulatora tygrysa tekstowego - terminala ⇒ Zad.3
- Najbardziej znane dystrybucje (rodzaje):
 - Mint LINUX
 - Ubuntu
 - **Fedora**
 - CentOS
 - Debian
 - Arch Linux
- LTS. - Long Term Support, warto wybierać właśnie te dystrybucje

Hierarchiczny system plików

Katalogi i serwery

- Każdy użytkownik w systemie Linux ma przypisany swój **katalog domowy**
np.: `/dmj/2021/ab123456/`
 - dla wygody wprowadzono skrót: `~/` = `/dmj/2021/ab123456/`
 - to podstawowe miejsce pracy na systemie Linux
 - miejsce przeznaczone na nasze dane, indywidualne pliki konfiguracyjne itp.
 - pojemność katalogu domowego na studenckich serwerach wydziałowych jest ograniczona do `~200 MB`
- Pracując na serwerach okwf, tj. tempac lub primus, mamy do dyspozycji także **katalog roboczy**:
 - jest on podpięty (podlinkowany) w katalogu domowym: `~/_work_/`
 - pojemność katalogu roboczego na studenckich serwerach wydziałowych wynosi `1 GB`
- Studenckie serwery wydziałowe:
 - `tempac.okwf.fuw.edu.pl` - jest dostępny do logowania (SSH) ze świata, umożliwia studentom dostęp do zawartości własnych (o tej samej zawartości, którą mają na komputerach w pracowni komputerowej) kont spoza Wydziału
 - `primus.okwf.fuw.edu.pl` - dostępny do logowania z sieci Wydziału, można na nim uruchamiać dłuższe zadania obliczeniowe

Komunikacja zdalna - ssh

- **ssh** - *secure shell*, to protokół komunikacyjny stosowany w sieciach TCP/IP. Służy do zdalnego i szyfrowanego łączenia terminalowego z komputerami.
- Poprzez **ssh** głównie pracujemy w trybie tekstowym (tj. w terminalu), ale możemy przesyłać także tryb graficzny, jeśli wywołamy połączenie z opcją **-X** lub **-Y**.
- Łącząc się przez **ssh** musimy podać login użytkownika, serwer (host) oraz opcje (np. transmisja grafiki lub nr portu)
- Domyślnie łączymy się przez port 22, ale można wymusić łączenie przez inne porty.
- Chcąc połączyć się z pracownią komputerową na wydziale z komputera spoza sieci wydziałowej:
`ssh -X ab123456 (at) tempac.okwf.fuw.edu.pl`
 - **ab123456** - mój login
 - **tempac.okwf.fuw.edu.pl** - nazwa host'a
- Chcąc połączyć się z serwerem **primus**:
`ssh -X ab123456 (at) primus.okwf.fuw.edu.pl`
- Linux: terminal
Windows: Putty, Google Chrome Secure Shell

Terminal i program

- W terminalu możemy uruchamiać programy, wykonywać polecenia na plikach i katalogach, tworzyć i usuwać pliki i katalogi, edytować pliki tekstowe, etc.
 - każde poprawne polecenie w wpisane w terminalu i zatwierdzone poprzez wciśnięcie przycisku Enter uruchamia jakiś program/programik/skrypt, np.:
`gedit` - edytor tekstu
 - uruchomiony program "zamraża" terminal, czyli uniemożliwia wpisywanie kolejnych poleceń
 - aby "odblokować" terminal można zastosować:
`Ctrl+C` - zamyka aktualnie uruchomiony program
`Ctrl+Z` - zawiesza aktualnie uruchomiony program i przywraca terminal.
Można wtedy wpisać w terminalu komendę
`bg` - *background*, która wprowadza zawieszony program do pracy w "tle", a aby przywrócić program z pracy w tle można wtedy wpisać w terminalu komendę
`fg` - *foreground*.
 - Można też uruchomić program, wpisując znak `&` (ampersant) po nazwie programu, co sprawia, że program działa w "tle" i okno terminala jest nadal aktywne:
`gedit&`

Dokumentacja podstawowych poleceń i procesy

- **man** pozwala na przeglądanie dokumentacji wszystkich programów
 - **man nazwa_polecenia**, np. **man gedit**
 - z **man'a** wychodzimy przyciskiem **q**
 - w **man'ie** szukamy przyciskiem **/**
 - następny wynik wyszukiwania jest dostępny po kliknięciu **n**
- **ps -e** lub **ps -ef** wyświetlają listę wszystkich procesów działających na danym serwerze (domyślnie - chronologicznie)
 - każdy proces ma przypisane numer procesu (PID)
 - każdy proces jest wywołany przez użytkownika
 - każdy proces można wyłączyć znając jego PID i korzystając z polecenia **kill**
np. **kill 618087**
- **top** wyświetlają listę procesów działających na danym serwerze wraz ze statystykami systemu (domyślnie - pod względem obciążenia)
 - z **man'a** wychodzimy przyciskiem **q**
- **echo** pozwala na wyświetlanie napisów przekazanych jako argument
echo "Hello"
- **\$** - służy do odwoływania się do zmiennej w powłoce **echo \$HOME**
mamy kilka zmiennych systemowych, np.: **HOME**, **USER**, **PATH**
możemy także sami definiować zmienne i się do nich odwoływać:
x=10
echo \$x
napis="Hello"
echo \$napis

Katalogi i pliki - podstawowe polecenia 1

- `tree` - wyświetla strukturę drzewa katalogów
- `pwd` - *print working directory*, wyświetla aktualny katalog roboczy
- `cd` - *change directory* pozwala zmienić katalog roboczy
 - `cd ścieżka_do_katalogu` - wchodzimy do katalogu
 - `cd ..` - wychodzimy o poziom wyżej
 - `cd -` - wychodzimy do katalogu domowego
- `ls ścieżka_do_katalogu` - *list content*, wyświetla zawartości katalogu
 - `ls -a` - pozwala na wyświetlenie plików „ukrytych”
 - `ls -l` - wyświetla szczegółowe dane plików
 - `ls -R` - listuje katalogi „rekurencyjnie”
- `mkdir nazwa_katalogu` - tworzy katalogu o nazwie `nazwa_katalogu`
- `touch nazwa_pliku` - tworzy pusty plik o nazwie `nazwa_pliku`

Zadania 4–11

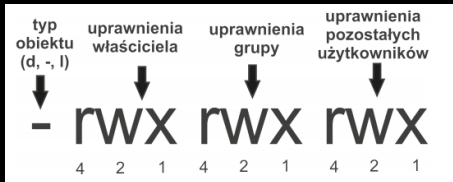
Katalogi i pliki - podstawowe polecenia2

- `rmdir nazwa_katalogu` usuwa pusty katalog o nazwie `nazwa_katalogu`
- `rm nazwa_pliku` - usuwa plik o nazwie `nazwa_pliku`
 - `rm -r nazwa_katalogu` - usuwa z zawartością
 - `rm -f` - "forsuje" usuwanie plików/argumentów
 - `rm -i` - wymusza zapytanie o usunięcie plików/argumentów
- `cp ścieżka1 ścieżka2` - *copy*, pozwala skopiować argument1 w miejsce wskazane przez argument2
 - `cp -r katalog1 katalog2` - kopiowanie katalogów z zawartością
 - `cp katalog/plik ./` - kopiowanie pliku, do katalogu w którym się znajdujemy
 - . lub ./ - oznaczają "tu gdzie jesteś"
- `mv ścieżka1 ścieżka2` - *move*, pozwala przenieść argument1 w miejsce wskazane przez argument2

Zadania 12–15

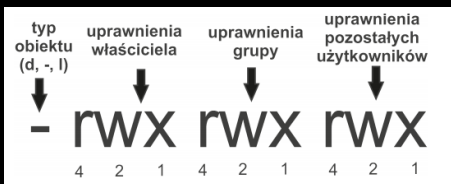
Prawa dostępu

- Każdy plik w systemie linux ma określone prawa dostępu.
- Istnieją trzy podstawowe prawa (poniżej w zapisie symbolicznym):
 - **r** - *read*, uprawnia do przeczytania pliku
 - **w** - *write*, uprawnia do zapisu i modyfikowania pliku
 - **x** - *execute*, uprawnia do wykonania/uruchomienia argumentu (najczęściej skryptu lub programu)
- Każdy z tych atrybutów można ustawić dla właściciela pliku (u-user), innych z grupy (g-group) lub wszystkich innych użytkowników (o-others). Każdy użytkownik może należeć do wielu grup! Aby poznać swoje grupy można skorzystać z polecenia **id**.
- Dla katalogów atrybut **x** pozwala na wejście do katalogu lub dowolnego podkatalogu, a **r** na zlistowanie zawartości.

Prawa dostępu

- Typ obiektu:
 - **d** - *directory*, katalog
 - **-** - plik
 - **l** - link
- Prawa dostępu można opisać z pomocą liczb całkowitych z zakresu 0-7. W takim zapisie mamy odpowiednie przyporządkowania:
 - **x** = 1 - *execute*, uprawnienia do wykonania
 - **w** = 2 - *write*, uprawnienia do zapisu i modyfikowania pliku
 - **r** = 4 - *read*, uprawnienia do przeczytania pliku
- Konkretnie prawa dostępu uzyskuje się dodając do siebie 1, 2 i 4. Np:
 - $1+2 = 3$: eXecute + Write
 - $1+4 = 5$: eXecute + Read
 - $1+2+4 = 7$: eXecute + Write + Read

Nadawanie uprawnień dostępu - polecenie `chmod`

- Polecenie `chmod` pozwala na ustawienie praw dostępu dla pliku lub katalogu
- `chmod` używamy w postaci: `chmod <przywileje> nazwa_pliku`, np.:
 - `chmod go=rx plik.txt` - ustawia uprawnienia do odczytu i wykonywania dla grupy oraz pozostałych użytkowników, odbiera wcześniej istniejące uprawnienia
 - `chmod u+x,o+r plik.txt` - dodaje prawa już istniejących: do wykonywania dla właściciela i prawa odczytu dla innych
 - `chmod a+rw plik.txt` - nadaje wszystkim wszystkie możliwe uprawnienia 'plik.txt',
- W zapisie numerycznym przywileje określają 3 cyfry - po kolei dla właściciela, grupy i wszystkich innych, np.:
 - `chmod 744 nazwa_pliku` - ustawia pełen prawa dla właściciela i prawa odczytu dla innych
 - `chmod -R 777 /home/user` - wszyscy będą mogli zmieniać zawartość katalogu `/home/user` oraz jego podkatalogów, jak też czytać go i wykonywać zawarte w nim pliki
- Opcja `-R` pozwala (jak zwykle) działać rekurencyjnie na podkatalogach

Domyślne ustawienia dostępu - polecenie `umask`

- `umask` (*user mask*) bez argumentów wyświetla odwrotność liczb określających uprawnienia; np.: maska `0002`:
 - właściciel ma pełne prawa do zasobu (`0002`: od 7 odjęto 0, co daje 7)
 - grupa (`0002`: od 7 odjęto 0, co daje 7)
 - pozostali mają odczyt i wykonanie (`0002`: od 7 odjęto 2 co daje 5)
 - pierwsze "0" od lewej strony to bity specjalne
- `umask -S` wyświetla ustawienia w formie symbolicznej
- `umask <maska>` ustawia domyślnie prawa dostępu do nowych plików i katalogów; np.: `umask 0022`:
 - właściciel ma pełne prawa do zasobu (`0002`: od 7 odjęto 0, co daje 7)
 - grupa (`0002`: od 7 odjęto 2, co daje 5)
 - pozostali mają odczyt i wykonanie (`0002`: od 7 odjęto 2 co daje 5)
- `umask` może przyjmować także ustawienia w formie symbolicznej; np.:
 - `umask u-w` odbiera właścicielowi domyślne uprawnienia zapisu
 - `umask u+w` dodaje właścicielowi domyślne uprawnienia zapisu

Zadania 16–20

Wzorce

- Znak `*` zastępuje dowolną liczbę dowolnych znaków
- Znak `?` zastępuje dokładnie jeden dowolny znak.
- Używając `[]` można określić zakres znaków które mogą się pojawić. Np:
 - `[abc]` - zastępuje a lub b lub c.
 - `[a-c]` - zastępuje od a do c
 - `[0-9]` - zastępuje dowolną cyfrę
 - `[!a-c]` - zastępuje dowolny znak poza wymienionymi
 - `{frazal,fraza2}` - jeden z ciągów znaków oddzielonych przecinkami.

Zadania 21-22

Wyświetlanie plików i zliczanie słów

- Polecenia służące do wyświetlania całej zawartości plików:
 - `less, np.: less plik.txt`
 - `more, np.: more plik.txt`
 - `cat, np.: cat plik.txt`
- Polecenia służące do wyświetlania początków lub końców plików:
 - `head, np.: head plik.txt` - drukuje początek pliku (domyślnie pierwszych 10 wierszy)
 - `tail, np.: tail plik.txt` - drukuje koniec pliku (domyślnie ostatnich 10 wierszy)
- `wc` - *word count*, drukuje liczbę linii, słów i znaków w tekście
 - można wywłać do bez opcji lub z opcjami `-l`, `-w` lub `c`
 - `np.: wc plik.txt`

Zadania 23–25

Standardowe wejście/wyjście i operatory przekazania

- Znaki które wpisujemy z klawiatury trafiają w systemie do tzw. „**standardowego wejścia**”. Program odpowiada na tzw. „**standardowe wyjście**”, które wyświetlane jest na ekranie.
- Operator `<` podaje na std wejście zawartość pliku.
- Operator `|`, tzw. *pipe*, pozwala przekierować std wyjście na std wejście
- Dane ze standardowego wyjścia można zapisać do pliku używając znaków `>` lub `>>`
 - `>` tworzy nowy plik i zapisuje do niego wynik działania programu. Jeżeli plik już istnieje zostaje zastąpiony!
 - `>>` działa podobnie, ale jeżeli plik już istnieje, to wynik zostaje dopisany.

Zadania 26–28

Wyszukiwanie i sortowanie

- **find** <ścieżka> <warunki>, gdzie:
 - <ścieżka> - w tym katalogu i jego podkatalogach zostanie dokonane przeszukanie
 - <warunki> - zestaw warunków precyzujących jakie pliki mają być wyszukane.
 - **-name** wzorzec - pozwala sprecyzować nazwę (działają znaki specjalne *,? i []). Wzorzec trzeba podać w „”
 - **-size** n[ck] - rozmiar: **c** - w bajtach, **k** - w kilobajtach. (+n -rozmiar większy niż, -n - mniejszy niż)
 - **-type** - wyszukiwanie "po typie" plików.
- **grep** <wzorzec> <plik/wejście> - przeszukuje dane na wejściu w poszukiwaniu linii ze wzorcem
 - wzorzec trzeba podać w „”, (działają znaki specjalne *,? i [])
- **du** - oblicza i wypisuje informacje o ilości miejsca na dysku zajmowanego przez pliki w poszczególnych katalogach
- **sort** - sortuje dane wg wybranych kryteriów

Zadania 29–31

Historia poleceń

- `.bash_history` jest plikiem przechowującym listę poleceń wykonanych w powłoce przez użytkownika
 - zazwyczaj plik z historią jest *ukryty* w katalogu domowym użytkownika (`"."` oznacza, że plik jest ukryty)
 - aby go "wylistować" należy skorzystać z opcji umożliwiającej wyświetlanie plików ukrytych
 - można go także znaleźć poprzez zmienną: `$HISTFILE`
- Polecenia `history` wyświetla w terminalu ostatnie (domyślnie 5000) komend wykonanych w powłoce przez użytkownika
 - `history 13` wyświetli ostatnie 13

Zadania 32–34

Skrypty – bonus

- W bash'u możemy pisać proste programy - skrypty
 - skrypt = plik tekstowy, w którym znajdują się polecenia interpretowane przez powłokę bądź interpreter
 - w bash'u - rozszerzenie "sh"; np.: nazwa_skryptu.sh
 - w bash'u nagłówek: #!/bin/bash
 - kolejne polecenia w nowych liniach lub w tej samej linii oddzielone ";"

```
#!/bin/bash
echo "Hello "
echo "world"

#!/bin/bash
echo "Hello" ; echo "world"
```
 - uruchamianie poprzez ścieżkę do skryptu; np.:
./skrypt.sh - skrypt znajdujący się w katalogu, w którym stoję
<katalog_w_którym_jest_skrypt>/skrypt.sh - skrypt w innym katalogu
 - skrypty mogą przyjmować argumenty, piszemy je po spacji i nazwie skryptu

Mój skrypt "skrypt.sh":

```
#!/bin/bash
echo "Hello world"
echo "My name is $1"
```

Uruchomienie:

```
./skrypt.sh M
```

Efekt:

```
Hello world
My name is M
```

Pętle – bonus

- Uogólniony przykład pętli for:

```
for <iterator i warunek iterowania się pętli> ;  
do polecenie 1 ;  
polecenie 2 ;  
... ;  
done
```

Kilka przydatnych przykładów:

```
for i in {1..5} ; do touch plik$i.txt ; done
```

```
for (( j=1; j<=5; j++ )); do echo "Liczba $j">>>plik$c.txt ;  
done
```

```
for file in $(ls plik*) ; do cat $file ; done
```